

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2009 – Volume 18, Issue 4, pp. 94–102
URN:NBN:NL:UI:10-1-100154

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving
Services in cooperation with Utrecht University of
Applied Sciences, Faculty of Society and Law

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

**Vele takken, één stam. Kader voor de hogere
sociaal-agogische opleidingen. Profilerings
sociaal-agogische opleidingen.** Met een Engelse
samenvatting. Amsterdam: SWP, 2008,
64 p., € 11,50.

ISBN 978 90 6665 997 1

Downloadbaar via [http://www.hbo-raad.nl/
hbo-sectoren/sociaal-agogisch?filter=2009](http://www.hbo-raad.nl/hbo-sectoren/sociaal-agogisch?filter=2009).

**Opvoedingsrelaties versterken. Landelijk
opleidings- en competentieprofiel van de
hbo-bacheloropleiding Pedagogiek.** Amsterdam:
SWP, 2009, 46 p., € 6,45.
ISBN 978 90 8850 0220 0

**Alert en ondernemend 2.0. Opleidingsprofiel
Culturele en Maatschappelijke Vorming.**
Amsterdam: SWP, 2009, 80 p., € 9,40.
ISBN: 978 90 8850 020 6

BOOKS

HET WOUD VAN DE SOCIALE AGOGIEK: SNOEIEN MAAR!?

A.L.T. NOTTEN

Eind 2008 verscheen het landelijk kader van de hogere sociaal-agogische bacheloropleidingen (hsao) *Vele takken, één stam*, met de eindkwalificaties en de competenties van deze opleidingen, waarvoor zich jaarlijks elfduizend eerstejaarsstudenten aanmelden: Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Sociaal Pedagogische Hulpverlening, Culturele en Maatschappelijke

Vorming, Pedagogiek, Creatieve Therapie en Godsdienstpastoraal werk. Het Sectoraal Adviescollege (SAC) hsao, dat deel uitmaakt van de HBO-raad, de landelijke vereniging van rijksbekostigde hogescholen, had in 2007 een werkgroep samengesteld met ruim 20 vertegenwoordigers van hogescholen en de desbetreffende landelijke overleggen van de opleidingen. Die werkgroep bracht in 2008

de genoemde nota uit die werd voorgelegd aan *stakeholders* van het beroepenveld en aan het Platform Kwalificatiebeleid Zorg en Welzijn, waarin relevante werkgeversorganisaties, vakbonden en onderwijskoepels zijn vertegenwoordigd. Twee kernhoofdstukken telt *Vele takken* slechts. Hoofdstuk 2 beredeneert waarom bepaalde competenties binnen de sociaal-agogische beroepen nodig zijn, en het derde hoofdstuk vernoemt deze competenties waarop de opleidingen vervolgens hun eigen eindkwalificaties weer kunnen afstemmen. Kwalificaties en competenties liggen dicht tegen elkaar aan, en om de boel overzichtelijk te houden (re)construeert *Vele takken* een zesstappenplan. Het startpunt vormt het internationaal gedeelde *mission statement social work*, een omschrijving van het "waartoe" van het sociaal-agogisch werk en van de opleidingen daartoe. Dan volgt de beschrijving van de domeinen van het menselijk functioneren waarop dit werk is gericht: het menselijk bestaan op zich, vitale en "algemene dagelijkse" levensverrichtingen, het functioneren in de primaire leefsituatie en in de sociale omgeving en als lid van de samenleving. Drie: wat is de essentie van het sociale en van het agogische, en van de betrekking tussen beide? Vier: op wie richt het sociaal-agogisch handelen zich: wie is de klant? Ten vijfde de verdeling van de sociaal-agogische taken over drie gebieden (agogisch-vakmatige, organisatorisch-bedrijfsmatige en

professionaliseringstaken). En tenslotte komen de typen taken aan de orde die in die drie taakgebieden worden uitgevoerd.

Het derde hoofdstuk kleurt het plaatje in met zeven competentieclusters, verdeeld over de genoemde taakgebieden. De sociaal-agogische opleidingen kunnen daarmee aangeven *hoe* ze hun afgestudeerden voor die competenties kwalificeren. De zeven: 1. Verkennen, analyseren, definiëren; 2. Sociaal-agogisch handelen in engere zin; 3. Werken in en vanuit een bedrijf of organisatie; 4. De persoon van de professional als instrument; 5. Onderzoek ontwikkelen; 6. Leren; en 7. De disciplinaire *body of knowledge*. De eerste zes krijgen vervolgens weer 34 (onder)verdelingen. *Vele takken* schotelt de lezers (docenten, opleidingen, gevorderde studenten) aldus dorre taal voor. Maatschappelijke vraagstukken, historische ontwikkelingen, praktische dilemma's en spannende discussies, laat staan loyaliteitsconflicten worden hun volledig bespaard. Het begrip "verzorgingsstaat" bevat de nota niet eens, laat staan zijn verkruiemde neergang – en dat terwijl de sociaal-agogische sector aan de bijbehorende collectieve arrangementen (verzekeren, verzorgen, verheffen en verbinden) tevens hun legitimatie verschaft. Of verschaft. We moeten het bij de *body of knowledge* doen met summiere verwijzingen – "een eerste aanzet tot een opsomming van kennisgebieden waarvan een professioneel sociaal-agoog minstens kennis genomen moet hebben", aldus

BOOKS

p. 31 – naar disciplines als systeemtheorie, agogiek, biologie, geneeskunde, gezondheidskunde, psychologie, psychiatrie, orthopedagogiek en socialisatietheorie, sociologie, levensbeschouwing, ethiek, filosofie, culturele antropologie, economie, recht, maatschappijleer, en kunsttheorie. Met die opsomming stopt hoofdstuk 3. Tot die “eerste aanzet”, en dat voor een vak dat al honderdtien jaar bestaat, behoort het bijbrengen van enig historisch besef niet. Ik juich alleen al om die reden het werk toe van de groep docenten in Vlaanderen en Nederland die inmiddels als een waar contrapunt de site www.canonsociaalwerk.eu tot stand bracht.

Te waarderen is de poging om samenhang én onderscheid aan te brengen binnen en tussen de bachelor-opleidingen voor de hoger sociaal-agogische sector. De sector en de opleidingen wekken op buitenstaanders niet zelden de indruk van een ontplofte confettifabriek. Ja, en dan heb je die helderheid, en dan fietst de aanbestedingencultuur van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) daar in de praktijk weer dwars doorheen – er staat braafjes op p. 35: “Daarnaast zijn beroepsvereisten af te leiden uit meer specifieke wetten en regels die gericht zijn op de verschillende domeinen waar sociaal-agogen werkzaam zijn. Voorbeelden zijn de *Wet op de Jeugdzorg* [...], de *Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen* [...] en de *Wet maatschappelijke ondersteuning*”. Dat zijn nou precies de drie sores die de dromen en

de realiteit van de welzijnssector verstoren. De serieuze kranten berichten er voortdurend over. De economische werkelijkheid van het neoliberalisme, de terugtrekkende landelijke overheden en de even geniale als onbestreden CDA-filosofie van het communitarisme, oftewel de opgelegde eigen verantwoordelijkheid en de gesnoeide mantelzorg, ze zijn de welzijnssector bijna geheel te slim af. De opleiders ook al? De opleidingen en de (aanstaande) professionals brengen hopelijk spannender variaties aan dan de *Vele takken*, één stam-snoeiers lief is. De instellingen zijn (ook) elkaars concurrenten, en opleidingen moeten daarom tegenwoordig aantrekkelijk, zo niet *leuk* zijn. Veel van de dorre taal in de nota laat menig student en docent koud. Tenslotte is er de hitsige actualiteit. Ik noemde de Wmo al. En waar komt die belangstelling voor specialismen als de jeugdzorg vandaan als we momenteel niet die morele paniek over de jeugd hadden en die minister voor Jeugd en Gezin? Meteen na het verschijnen van *Vele takken* (de stam luidt: *social work*, niet “sociale agogiek” of iets dergelijks) was er al de behoefte te horen aan bachelor- en masteropleidingen Jeugdzorg. Een zevende hsaο-domein, of, in de hsaο-metaforiek van stammen en takken, een *twijg*?

De *Vele takken*-projectleider en voorzitter van het SAC hsaο verdedigt dat idee. Halverwege 2007 ging het ontwerp van een *Actieplan in de Jeugdzorg* van start. Het plan wil van

de werkers in de jeugdzorg beter opgeleide professionals maken, de organisatie en de status van het beroep verhogen en de dienstverlening aan de cliënten verbeteren. De uitvoering van het plan kan sinds september jl. beginnen toen het *Opleiden voor de jeugdzorg* verscheen – inclusief bronnen en bijlagen. Inderdaad, het redelijk grondige rapport (met vele bijlagen) werd met enig aplomb door de voorzitter van de HBO-raad overhandigd aan minister Rouvoet. Opmerkelijk is dat de actieplannenmakers voor de jeugdzorg er de eerste anderhalf jaar niet aan gedacht hadden om bijvoorbeeld pedagogen te raadplegen – hetgeen iets zegt over beide groepen. Ik weet het: bureaucratische verkavelingen in eindkwalificaties en competenties moet je niet verwarren met de inhoud en de maatschappelijke werkelijkheid en met harde belangen.

Eerst die belangen. Hogeschoolopleidingen zijn in de praktijk interessanter en uitdagender dan HBO-raad-nota's. In het hbo is er bovendien voorlopig nog toenemende winst te behalen. Letterlijk. Er zijn inmiddels tweemaal zoveel hbo- als universitaire studenten – respectievelijk bijna 400.000 en 200.000. Geen wonder dat de minister wil differentiëren en snoeien. De relatief goedkope sociaal-agogische opleidingen horen met 12% van de hbo-studenten wel tot de brede middenmoot van de zeven hbo-sectoren, en ze vormen de relatief sterkst stijgende groep. Uitgevers grijpen die vakinhoudelijke en commerciële

kansen, ze plaatsen een stevige voet tussen de deuren van de hogescholen.

Schuwen die belangen de inhoud en de maatschappelijke werkelijkheid? Niet per se. In *Vele takken* gebeurt dit wel. Vreemd, want er doet zich tegelijk in de hogescholen, ook in haar hsa-opleidingen, een interessant fenomeen voor. Sinds het, vijftien jaar geleden, nagenoeg, althans onder die benaming, verdwijnen van het universitair sociaal-agogische onderwijs en onderzoek (in Nederland – in Vlaanderen ligt het gans anders), ontvouwen zich sinds 2001 bij hogescholen fascinerende mogelijkheden. Qua (1) onderzoek en (2) onderwijs, inclusief de hbo-masteropleidingen, (3) het onderhoud en de verbetering van het onderwijs (de deskundigheidsbevordering van docenten, met inbegrip van hun promotiemogelijkheden), (4) de dienstverlening aan en de professionalisering van de beroepspraktijk. Ik heb het over de zogenoemde lectoraten en hun kenniskringen. Voor de hsa-opleidingen van hogescholen liggen in dit viertal werkelijk kansen en praktijken ter overname en in elk geval ter samenwerking aangeboden aan de sociale en gedragswetenschappelijke faculteiten van universiteiten. Daar is de kaalslag groot, niet alleen in het onderwijs, ze verliezen binnenkort hun eerste-geldstroom-financiering en moeten bovenal *gevaloriseerde* kennis opleveren. Rendement! Inhoud, ach nee – tenzij die studenten aantrekt. (Overigens is er kortelings een vijfde criterium bijgekomen waarop

BOOKS

hbo-lectoraten tevens worden afgerekend, hun fondsenverwervingscapaciteit.) Hogescholen krijgen met hun lectoraten/ kenniskringen steeds meer mogelijkheden om praktijkgericht onderzoek te verrichten, wat iets anders is dan "toegepast" onderzoek, zinnige lokale, regionale en internationale allianties tot stand te brengen met verwante publieke en marktinstellingen, en om de grenzen van theorievorming, methodiek en methodologie te verleggen. Kansen, zoveel kansen. In *Vele takken* spelen deze al acht jaar lopende vernieuwingskansen geen enkele rol. Tenminste 70 relevante lectoraten hadden aangeklampt kunnen worden. Dat klemmt temeer nu de werkgroep- en SAC hsaovoorzitter meldt dat het gedachtegoed van *Vele takken* zich zal gaan uitbreiden naar de postinitiële opleidingen. 't Moet niet gekker worden.

Voorlopige conclusie: er is reden om het hbo heel stevig aan te spreken op zijn inhoudelijke prestaties in conceptueel en pragmatisch opzicht; de bleke ambities kennen we nu wel. Conceptueel: in theorievorming, geschiedenis; en pragmatisch: strategisch, praktijkgericht, innovatief, slim. In beide gevallen: meeslepend, kritisch, onafhankelijk. Sociaal-agogische opleidingen bestaan al veel langer dan de zeventien jaar die sinds de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) zijn verstreken, of het tiental sinds de Bologna-afspraken. Als Nederlandse hogescholen zich in 2020 nog steeds beperken tot gedaver

over competenties en eindkwalificaties en tot lauwe etiketten als *social work* (in de Verenigde Staten een veel pregnanter begrip dan in Nederland), dan is het met deze hogeronderwijsinstellingen evenzeer, maar nu dan terecht, gedaan als met de sociaal-agogische stammen en takken van weleer aan de universiteiten. Beoordeel in elk geval de grote hoeveelheid hsaostudieboeken die van de persen rollen tenminste vanuit de vraag of ze er inhoudelijk toe doen.

Zo is er aanleiding om de wording van de afzonderlijke zes (zie boven) landelijke opleidings- en competentieprofielen te volgen. Zijn de takken misschien interessanter dan de stammen?

Zo verscheen inmiddels *Opvoedingsrelaties versterken. Landelijk opleidings- en competentieprofiel van de hbo-bacheloropleiding Pedagogiek*. De geschiedenis van die opleidingen doet in rijkdom en duur niet onder voor die der sociaal-agogische. De huidige hbo-nomenclatuur zorgt voor enige verwarring. De hbo-sector Pedagogiek overkoepelt de lerarenopleidingen, met ruim 60.000 studenten – met inbegrip van de lerarenopleiding Pedagogiek waarbij zo'n 350 studenten staan ingeschreven. Het eenentwintigvoud daarvan studeert pedagogiek, met geheel andere ambities dan het leraarschap; hun opleiding (tot voor kort de Algemene Beroepvariant geheten) valt onder de sector hsaostudieboeken die van de persen rollen tenminste vanuit de vraag of ze er inhoudelijk toe doen.

Wie iets wil zeggen over de opleiding van deze 7500 toekomstige hso-pedagogen dient derhalve de relatie te leggen met *Vele takken*. Die nota vormt de achtergrond van *Opvoedingsrelaties versterken*. Veel van wat ik opmerkte over *Vele takken* gaat tevens op voor de Pedagogiek-nota. Ook hier moeten de opleidingen zelf geur en kleur geven aan de brede uitgangspunten. Dat generieke profiel "beschrijft het werkveld, de werkzaamheden en de competenties die relevant zijn voor alle afgestudeerden [...] ongeacht of ze in de jeugdzorg, de gehandicapenzorg, het welzijnswerk of het onderwijs werkzaam zullen zijn" (p. 10).

Hoofdstuk 2 van *Opvoedingsrelaties versterken* handelt over deze beroepscontext(en), hoofdstuk 4 over de bijbehorende competenties, en het tussenliggende hoofdstuk 3 gaat in op de relatie met *Vele takken*. Wat die aansluiting betreft, het derde hoofdstuk, moet de lezer zich door enige vanzelfsprekendheden en enkele verbazingen heen worstelen. De eerste betreffen onder andere de "persoonlijke kwaliteiten als beroepsvereisten" (p. 22), enige generieke en vakspecifieke competenties waarover (ook) pedagogen moeten beschikken, en een te bondige passage over de intergenerationele opvoedingsrelatie. Uitspraken die verbazing wekken betreffen de amper uitgewerkte verwantschappen van de hbo-pedagoog met andere beroepsbeoefenaren, zoals de sociaal-cultureel werker, de Bureau Jeugdzorg-, de

kinderopvang-, de gehandicapenzorg-, en de woon- en activiteitenmedewerker. Je neemt het graag aan, zeker wanneer je achter de aanbeveling van Kees Schuyt (1995) staat over ketenverantwoordelijkheid. Maar in dat derde hoofdstuk mist de lezer wat hij evenmin aantrof in *Vele takken*: een doordachte schets van de samenhang van maatschappelijke vraagstukken en samenwerkende professionals, binnen relevante contexten. Het verfijnde onderscheid overheerst, de maatschappelijke trends ontbreken. Begrijpelijk omdat een professie haar domein herkenbaar moet afgrenzen, maar toch.

Hoofdstuk 2 ("De beroepspraktijk") geeft daar wel aandacht aan. Daar overheersen echter weer de rijtjes. Van uiterst relevante maatschappelijke ontwikkelingen, ontleend aan verkenningen van het Verwey-Jonker Instituut en ZonMW, met telkens even bondige aanduidingen van de relevanties voor het werk van de hbo-pedagoog. Veel meer dan een programma-aanduiding, een soort *powerpoint* presentatie biedt het hoofdstukje niet. Wat hadden daar gedurfde pedagogische aanbevelingen gedaan kunnen worden! En hoofdstuk 4 handelt over competenties van de hbo-pedagoog. Van *Vele takken* zijn uiteraard de algemene sociaal-agogische vaardigheden overgenomen. Wat *Opvoedingsrelaties versterken* daaraan toevoegt is opnieuw even treffend als trefwoordgewijs: elf cliëntgebonden competenties (cliënten: kinderen/jongeren, ouders/(mede)opvoeders/leerkrachten,

BOOKS

voorwaardenscheppende instanties) en drie niet-cliëntgebonden competenties. De *body of knowledge* in hoofdstuk 4 is, begrijpelijk, weer goeddeels overgenomen van *Vele takken*, met ongeveer dezelfde sissers en missers. De rest van het hoofdstukje wordt ingenomen door verwijzingen naar de beroemde/beruchte Dublin-descriptoren, waarin de veertien competenties van de hbo-pedagoog keurig hun plaatsjes krijgen. Verstandig en handig voor iedere opleiding die eens in de zes jaar onderworpen moet worden aan een accreditatie door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie-Organisatie, en voor opleidingsmanagers die daarmee verplicht zijn hun boeltje weer eens op orde te brengen. De NVAO-procedures kennen inmiddels hun even rituele als kostbare verplichtingen. (Of de nieuwe wetgeving in beide opzichten verandering zal brengen is nog maar de vraag.)

Voor docenten zijn dit soort schetsen van competenties niet meer dan kapstukken. Voor hen begint het werk dan pas. Om van een vak dat alle gevaren in zich bergt om een *leuk* vak te zijn, maar dat tegelijk overbelast wordt met tal van maatschappelijke vragen en ambities. Gooi die bijvoorbeeld maar over de muur van de (brede) school! Pedagogiek is verder een vak dat in de twee betekenissen van het woord *eng* gerelateerd is aan de opvoedingsmarkt. Dat slag opvoedkunde krijgt veel hulp van de ontwikkelingspsychologie, ook al een vak dat je de wegen opent om jezelf te vinden. Veel

af trek vindt onder aanstaande pedagogen, naast deze blij variant, de in omvang stevige orthopedagogische twijg. Ook daar de uniciteit van het kind, zoals moge blijken uit de jaarlijks groeiende reeks afkortingen voor alles wat zorgelijk of uitzonderlijk is. En als de farmaceutische industrie haar producten wil verkopen heb je toch kwalen nodig. Dat soort spanningen.

Opvoedingsrelaties versterken verdient in mindere mate het verwijt dat ik *Vele takken* maakte. Maar ook Pedagogiek-opleidingen mag men aanspreken op hun inhoudelijke prestaties in conceptueel en pragmatisch opzicht; de bleke ambities kennen we nu wel. Tegenwoordig moeten ze zich afzonderlijk waarmaken en – wat ik toejuich – zich van elkaar onderscheiden. In concurrerende verhoudingen staan ze nog niet, maar een beetje schaarstedruk kan geen kwaad. Ze zouden op meer moeten mikken dan op de minzaam opvoedkundige woordspeling in de titel van het visitatieverslag waarmee in 2004 de sinds 1925 bestaande opleidingen Pedagogiek hun eerste accreditatie binnenhaalden: *In de groei*.

En durf uitstralen. Zoals *Alert en Ondernemend 2.0*, het opleidingsprofiel Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV), dat doet. Het Landelijk Opleidingsoverleg CMV heeft zijn vervolg op de eerste versie, tien jaar geleden, laten voorafgaan door drie landelijke werkconferenties in 2008 voor studenten,

docenten en werkveld, en een enquête onder de 3200 CMV-studenten in het land – over hun oriëntatie en interesses, hun ambities en hun toekomstverwachtingen. 90% van de respondenten (N=700) bij dat laatste onderzoek werkt of loopt stage in een stedelijke omgeving, de helft van hen ambieert een baan bij een culturele of een kunstzinnige instelling, de andere twee kwarten in het welzijnswerk en het onderwijs. Een parallel daaraan, evenzeer rijk initiatief van het CMV-overleg is het doen verschijnen van een bundel met tien trendstudies over de voor het werk relevante thema's; dertien voortrekkers laten inhoudelijk en doorgaans prikkelend van zich horen in *CMV in veelvoud. Trendstudies bij Alert en Ondernemend 2.0* (116 bladzijden), eveneens uitgegeven bij SWP. Een bundel die zó in het bacheloronderwijs gebruikt kan worden.

Lees eerst *Trendstudies*, en dan het CMV-opleidingsprofiel. Vier domeinen telt CMV: educatie, recreatie, kunst & cultuur en samenlevingsopbouw. Dan is er meteen een pijnpunt: de volwasseneneducatie is zwaar onderbelicht. De beschouwing van Jan Houtepen (in *Trendstudies*) is in het geheel niet "geland" in het profiel. Helaas geheel overeenkomstig de werkelijkheid. De Nederlandse werkelijkheid. Was ons land veertig jaar geleden nog een voortrekker in Europa op het terrein van de volwasseneneducatie in haar volle breedte (van de formele, via de non-formele tot de informele volwasseneneducatie), met de nota

Functie en toekomst van het vormings- en ontwikkelingswerk met volwassenen in de Nederlandse samenleving uit dat jaar, 1969, werd tevens de neergang ingezet. Maande ons land toen de rest van de wereld (de OESO vooral) nog superieur tot dadendrang, recent was er de omgekeerde beweging (en priemde dezelfde OESO ons tot meer initiatief inzake levenslang leren). En wat is Vlaanderen sinds enkele jaren actief op dit terrein en zijn accenten: gemeenschapsvorming, activering, cultureel werk en educatie. Akkoord, die bloei hangt nauw samen met de zoektocht naar de eigen Vlaamse identiteit, maar toch. Hoofdstuk 2 prikkelt meer. Daar komen de maatschappelijke trends en hun betekenis voor CMV aan de orde, in 't kort weliswaar. Veranderende sociaal-culturele kaders, onzekerheid en onoverzichtelijkheid (van niet uitsluitend economische aard), het ontstaan van "lichte gemeenschappen" en de zoektocht naar persoonlijk in plaats van collectief houvast. Botsende trends, veelal rond de markt, de wijk en burgerschap, tegen het decor van (opnieuw) de Wmo. De opdracht van CMV sluit daar in al zijn ambivalentie en waardegebondenheid op aan: vergroting van leefbaarheid door participatie (*CMV in veelvoud* bevat zelfs een hoofdstukje over "zingeving"). Het opleidingsprofiel CMV diept nog een ander onderwerp uit waaraan andere profielen zich niet wagen, "sociaal ondernemerschap". "De CMV'er werkt hoofdzakelijk in een

BOOKS

zelfstandige maatschappelijke sfeer tussen staat, markt en persoonlijke levenssfeer, een publieke ruimte waar mensen zich verenigen en op basis van vrijwilligheid met elkaar samenwerken en hun sociale en culturele leven vormgeven" (p. 28). Gemeenschappelijk voor de werkplekken van de CMV'ers, tegen de achtergrond van de *civil society*, is hun cultureel en sociaal ondernemerschap. Geen enkel gemak is in het profiel te lezen, zoals dat onder opbouwwerkers wel eens opklinkt, zelfs in hartje Rotterdam: de aanbestedingencultuur van de Wmo heeft ons onze plaats afgepakt. CMV'ers weten, zo lees ik, domeinengrenzen-overschrijdend te opereren. Ondernemend, heet het in hoofdstuk 4, en zich positionerend te midden van *social work*, in het vijfde hoofdstuk. Hun werkomgeving: gesubsidieerde instellingen en organisaties, bij de overheid, bij NGO's,

in commerciële bedrijven of als zelfstandig ondernemer.

Heb ik het mis wanneer ik vaststel dat ook/zelfs de competenties van *Alert en Ondernemend 2.0* meer inhoud en ambities uitstralen? Het slothoofdstuk 8 is onmiddellijk bruikbaar voor introducerende (werk)colleges. En wie zich toegang weet te verschaffen tot www.cmvkennisweb.nl komt veertien bladzijden lang aan de weet van welke literatuur de CMV-opleidingen in ons land gebruik maken.

't Kan dus wel. In toegankelijke en prikkelende taal over maatschappelijke ontwikkelingen en adequate opleidingsprofielen, en derzelfder *competenties* schrijven. Er komt nog een viertal profielen van hso-opleidingen, die eveneens het bekijken waard zijn, vandaar...

[wordt vervolgd]